

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

Természetjog és morálfilozófia

Simon József

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFECTETÉS A JÖVŐBE

Természetjog és morálfilozófia

4.2 lecke – 15 perc

Hugo Grotius – 2: A jog definíciói

A magyar nyelvű szemelvényeket az alábbi kiadásnak megfelelően olvassuk:

Hugo Grotius: *A háború és béke jogáról*,
ford. Haraszi György, Brósz Róbert, Diósi György,
Budapest 1999, I-II. kötet

A jogos háború meghatározásához Grotius előbb a jog kifejezésének különféle jelentéseit veszi szemügyre.

Grotius: *A háború és béke jogáról*, 30 (I, 1, III)

[Első jelentésében] a jog itt éppen azt jelzi, ami igazságos, és pedig inkább tagadó [negatív], mintsem állító [pozitív] értelemben, úgyhogy jogos az, ami nem igazságtalan.

Márpedig igazságtalan az, ami az eszes lényekből álló társadalom természetével ellentétes [...]

Grotius: *A háború és béke jogáról*, 31 (I, 1, IV)

A jognak ettől az értelmétől eltér az ebből származó másik jelentése, amely a személlyel kapcsolatos. Ebben az értelemben a jog a személy erkölcsi minősége, amely lehetővé teszi a jogos birtoklást vagy cselekvést. [...]

Grotius: *A háború és béke jogáról*, 33 (I, 1, IX)

A jognak van még egyharmadik értelme is: e szerint egyértelmű a törvénnyel, amennyiben a „törvény” szót a legtágabb értelemben vesszük, vagyis úgy tekintjük, mint az erkölcsi cselekvések szabályát, amely a helyességre kötelez.

A jog tehát olyan **cselekvés**-típus, mely nem sért másokat oly módon, hogy a társadalmi viszonyok felbomoljanak. E negatív, a mások sértéséből levezetett jog feltételezi a jog második jelentését, mint a **személy egyfajta sajátosságát, morális minőségét**. Grotius ez utóbbit az emberi természet két alapvető sajátosságából vezeti le: az **önfenntartásra** irányuló

ösztönből és a helyes (honestum) megállapítására vonatkozó értelmes ítélet képességéből. Ez utóbbi ítélet tárgya a **másokkal való együttélés** értékeként felfogott helyes, melynek kivitelezésére ugyancsak természetes hajlammal rendelkezi az ember. A jog voltaképpen az önérdekkövetés és a szociabilitás együttes gyakorlatának képessége. (A jog mint törvény harmadik meghatározására a következő leckében térünk vissza!)

A természetjog szigorú fogalma alá tartozik tehát minden olyan cselekedet, mely nem sérti más személy „sajátját”, ami másfelől azt jelenti, hogy a természet szerint jogosnak tekinthető a személy minden olyan „sajátja”, mely nincs ellentmondásban mások „sajátjaival”.

Grotius: A háború és béke jogáról, 31 (I, 1, V)

A képességet (facultas) a jogtudósok az egyén „sajátjának” (suum) nevezik; mi a továbbiakban ezt „tulajdonképpen vagy szoros értelemben vett jog” elnevezéssel illetjük.

Ez magában foglalja

1. mind az önmagunk feletti hatalmat, amelyet szabadságnak neveznek, mind a mások feletti hatalmat, amilyen az atyai hatalom vagy az úr hatalma a szolga felett; továbbá
2. a tulajdont [...] úgyszintén
3. a követelést, amelynek a szembenálló fél tartozása felel meg.

Grotius fő gondolata a reneszánsz morális szkepticizmussal és a protestáns morális diszkontinuitással szemben az, hogy ha elfogadjuk az önérdékkövetés és a szociabilitás ezen univerzális értékeit, akkor az ember képes lesz alapvetően morális módon társadalomban élni. Ha azonban nem fogadjuk el e tanítást, akkor nem lehetséges semmiféle morálisan igazolt társadalom. Az önérdékkövetés individuális stratégiájának általánossága nem lehetetleníti el a természetjog eszméjét, hanem pontosan az önérdékkövetés lesz az egyik olyan antropológiai konstans, mely természetjogot konstituálhat. Az önérdékkövetésben inherens hasznosság-elv nem relativizálja az értékek természetes rendjét, hanem maga lesz az a természetes érték, mely a szociabilitás sajátosságával kiegészülve biztosíthatja a társadalom természetjogi értékrendjét.

Ráadásul nem csak arról van szó, hogy a társadalom csak így **gondolható el a priori** szükségszerűséggel, hanem arról is, hogy az emberi történelem is megerősíti e tézist, ahogy az a történetírók szövegeiben *a posteriori*, azaz **tapasztalat** útján rendelkezésünkre áll.

Mindez a szűk, **tökéletes** jogok értelmében vett **képesség** (facultas), ami a társadalmi élet morális minimumát alkotja. Ezen túl Grotius beszél az **alkalmasság** (aptitudo) értelmében vett jogról is, melyeket **tökéletlen** jogokként definiál. Értelmes lényekként alkalmasak vagyunk olyan értékek megismerésére is, melyek túlmutatnak a közösségi lét minimumának biztosításán; ilyenek például a kiegyenlítő és osztó igazságosság, melyeket pozitív törvényekké formálnak a kormányzatok.

A jog nem csak az, amivel a személy rendelkezik, vagy az, amivel történő rendelkezésre igényt formálhat, hanem kifejezetten a személy egyfajta **képessége** arra, hogy megítélje azt, hogy mivel

rendelkezik, vagy hogy mi az, aminek birtoklására igényt tarthat. E képesség egyfajta morális érzék.

Kérdések:

1. Melyek a jog hármasságjának elemei Grotiusnál?
2. Az emberi természet mely két sajátossága alkotja a természetjog alapját a személy minőségeiként?
3. Mi a különbség a képesség (*facultas*) és az alkalmasságként (*aptitudo*) felfogott jogok között Grotiusnál?

Irodalom:

Haakonssen, Knud: *Natural Law and Moral Philosophy. From Grotius to the Scottish Enlightenment*. Cambridge, Cambridge University Press, 1996.